

PŘÍTOMNOST A BUDOUCNOST VÝVOJE SVĚTA A LIDSTVA

Rudolf Steiner

Poznávat něco ve smyslu duchovní vědy o přítomnosti a budoucnosti lidského a světového vývoje není možné bez pochopení minulosti tohoto vývoje. Neboť to, co se ukazuje vnímání duchovního badatele, když pozoruje skryté skutečnosti minulé doby, obsahuje zároveň všechno to, co může vědět o přítomnosti a budoucnosti. V této knize se hovořilo o vývoji Saturnu, Slunce, Měsíce a Země. Vývoj Země nemůžeme v duchovědném smyslu pochopit, jestliže nepozorujeme skutečnosti předchozích vývojových období. Neboť v tom, s čím se člověk dnes v pozemském světě setkává, vězí v jistém smyslu skutečnosti měsíčního, slunečního a saturnského vývoje. Bytosti a věci, které se podílely na měsíčním vývoji, se vyvíjely dále. Stalo se z nich všechno to, co dnes patří k Zemi. Avšak pro fyzicko-smyslové vědomí není vnímatelné všechno, co se vyvinulo z Měsíce k Zemi. Část toho, co se vyvinulo z onoho Měsíce, se stává zjevnou teprve na určitém stupni nadsmyslového vědomí. Je-li tohoto poznání dosaženo, pak je pro ně náš pozemský svět spojen se světem nadsmyslovým. Tento nadsmyslový svět obsahuje onu část měsíčního bytí, která se nezhustila až k fyzicko-smyslovému vnímání. Obsahuje ji zprvu tak, jak existuje v *přítomnosti*, nikoli jak existovala v dobách starého měsíčního vývoje. Nadsmyslové vědomí však může získat obraz tehdejšího stavu. Když se totiž toto nadsmyslové vědomí ponoří do vnímání, jaké může dnes mít, pak se ukazuje, že se samo sebou rozkládá postupně do *dvou* obrazů. Jeden obraz představuje podobu, jakou měla Země během měsíčního vývoje. Druhý obraz se však ukazuje tak, že na něm poznáváme, že obsahuje podobu, která je ještě ve stavu zárodku a jež teprve v budoucnosti se stane skutečnou v tom smyslu, v jakém je dnes skutečnou Země.

Při dalším pozorování se ukazuje, že do této budoucí formy neustále proudí to, co je v jistém smyslu účinkem toho, co se děje na Zemi. V této budoucí formě máme proto před sebou to, co se má stát z naší Země.

Účinky pozemského bytí se sjednotí s tím, co se děje v uvedeném světě, a z toho vzejde nová vesmírná bytost, v níž se Země promění tak, jako se proměnil Měsíc v Zemi. Tuto budoucí podobu můžeme nazvat stavem Jupitera. Pro toho, kdo pozoruje tento jupiterový stav nadsmyslovým vnímáním, se ukazuje, že v budoucnosti *musí* dojít k určitým procesům, protože v nadsmyslové části pozemského světa, pocházející z Měsíce, existují bytosti a věci, jež přijmou určité formy, jestliže se ve fyzicko-smyslové Zemi stane to či ono. Ve stavu Jupitera bude tedy něco, co bylo předurčeno již měsíčním vývojem; nové v něm bude to, co vchází do celého vývoje teprve díky pozemským procesům. Proto může nadsmyslové vědomí poznat něco z toho, co se bude dít během jupiterového stavu. Bytostem a skutečnostem, pozorovaným v této oblasti vědomí, není vlastní smyslově-obrazný charakter; neprojevují se ani jako jemné, vzdušné útvary, z nichž by mohly vycházet účinky, připomínající smyslové dojmy. Člověk z nich má jen čistě duchovní dojmy tónu, světla, tepla, jež se *neprojevují* žádným hmotným ztělesněním. Mohou být uchopeny jen nadsmyslovým vědomím. Přesto však můžeme říci, že tyto bytosti mají „tělo“. Toto „tělo“ se však ukazuje v jejich duševnosti, zjevující se jako jejich přítomná bytost, jako souhrn *zhuštěných vzpomínek*, jež nesou v sobě ve své duševní bytosti. V jejich bytosti lze rozlišovat mezi tím, co prožívají *nyň*, a tím, co prožily a na co si vzpomínají. Toto je v nich obsaženo jako jejich tělesnost. Prožívají to tak, jako pozemský člověk prožívá své tělo.

Pro stupeň nadsmyslového zření, který je vyšší než stupeň, označený právě jako nutný pro poznání Měsíce a Jupitera, se stávají vnímatelnými bytosti a věci, které jsou dále vyvinutými podobami toho, co existovalo již během stavu slunečního, co však má v současné době tak vysoké stupně svého bytí, že k nim

nedosahuje vědomí, které dospělo jen k vnímání měsíčních forem. I obraz tohoto světa se štěpí při vnitřním soustředění opět na dva. Jeden vede k poznání minulého slunečního stavu, druhý ukazuje budoucí formu Země, totiž tu, do níž se Země promění, až vplynou do podob onoho světa účinky procesů na Zemi a na Jupiteru. To, co takto pozorujeme z budoucího světa, můžeme ve smyslu duchovní vědy nazvat stavem Venuše.

Podobně se jeví ještě vyvinutějšímu nadsmyslovému vědomí budoucí stav vývoje, který lze označit jako stav Vulkánu a jenž souvisí se stavem Saturnu právě tak, jako stav Venuše se slunečním vývojem a stav Jupitera s vývojem měsíčním. Uvažujeme-li tedy o minulosti, přítomnosti a budoucnosti vývoje Země, můžeme hovořit o vývoji Saturnu, Slunce, Měsíce, Země, Jupitera, Venuše a Vulkánu.

Podobně jako tyto obsáhlé poměry zemského vývoje, může vědomí pozorovat i bližší budoucnost. Každému obrazu minulosti odpovídá obraz budoucnosti. Hovoříme-li o těchto skutečnostech, musíme zdůraznit něco, k čemu se musí přihlížet tak, *jak je to jen možné*. Chceme-li to poznat, musíme se dokonale zbavit názoru, že o tom může něco vyzkoumat pouhé filosofické přemýšlení, vypěstované na smyslové skutečnosti. Tímto přemýšlením nelze tyto věci nikdy zkoumat. Jestliže někdo získal duchovní vědou sdělení o měsíčním stavu a domníval by se, že by mohl dospět přemýšlením k tomu, jak to bude vypadat na Jupiteru, srovnává-li pozemské a měsíční poměry, oddával by se velkému klamu. *Zkoumány* nechť jsou tyto poměry jen tím, že se k pozorování pozvedne nadsmyslové vědomí. Teprve když byl výsledek zkoumání sdělen, může být chápán i bez nadsmyslového vědomí.

Vzhledem ke sdělením o budoucnosti je duchovní badatel v jiné situaci než vzhledem ke sdělením, která se týkají minulosti. Před budoucími událostmi *nemůže* člověk *zprvu* stát tak nezaujatě, jak je mu to možné vzhledem k minulosti. To, co se děje v budoucnosti, podněcuje lidské citění a chtění; minulost je snášena zcela jinak. Kdo pozoruje život, ví, jak to platí již i pro obyčejné bytí. Jak se to nesmírně stupňuje, jaké formy to přijímá vzhledem ke skrytým skutečnostem života, o tom může mít vědomosti jen ten, kdo zná určité jevy nadsmyslových světů. Tím je také udán důvod, proč jsou poznatky o těchto jevech vázány na určité hranice.

Jako může být vyložen velký světový vývoj ve sledu svých stavů od Saturnu až po Vulkán, tak je to možné i pro menší časové úseky, např. pro jednotlivá období vývoje Země. Od onoho mocného převratu, jenž ukončil život staré Atlantidy, následovaly ve vývoji lidstva stavy, jež jsme v této knize označili za indický, praperný, egyptsko-chaldejský a řecko-latinský. *Pátý* časový úsek je ten, v němž se lidstvo nachází nyní, tedy *přítomnost*. Tento časový úsek začínal postupně asi ve dvanáctém, třináctém a čtrnáctém století, přičemž se připravoval již od století čtvrtého a pátého. *Zcela* zřetelně vystupuje od patnáctého století. Předchozí řecko-latinský věk má svůj začátek přibližně od osmého století před Kr. Na konci jeho první třetiny došlo ke Kristově události. Duševní rozpoložení člověka, všechny lidské schopnosti se při přechodu z egyptsko-chaldejského období k období řecko-latinskému změnilo. V prvním ze jmenovaných neexistovalo ještě to, co známe jako logické přemýšlení, jako rozumové chápání světa. To, co si člověk dnes osvojuje jako poznání svým rozumem, toho se mu dostávalo ve formě vhodné pro tehdejší dobu; dostávalo se mu toho bezprostředně vnitřním, v jistém smyslu nadsmyslovým věděním. Člověk vnímal věci a při vnímání vynořoval se v duši pojem, obraz, jež duše pro ně potřebovala. Je-li síla poznání tohoto druhu, pak se vynořují nejen obrazy fyzicko-smyslového světa, ale z hlubin duše vystupuje i určité poznání nadsmyslových skutečností a bytostí. Byl to zbytek starého, splývavého nadsmyslového vědomí, jež bylo kdysi obecným vlastnictvím celého lidstva. V řecko-latinské době se stále více objevovali lidé, kteří tyto schopnosti postrádali. Na jejich místo nastupovalo rozumové přemýšlení o věcech. Lidé se stále více vzdalovali od bezprostředního snového vnímání duchovně-duševního světa a stále více byli odkazováni na to, aby si tvořili obraz o něm svým rozumem a svým citem. Tento stav trval v jistém smyslu po celý čtvrtý časový úsek poatlantské doby. Jen ti lidé, kteří si zachovali jako dědictví staré rozpoložení duše, mohli ještě přijímat duchovní svět bezprostředně do vědomí. Tito lidé jsou však opozdilci ze starší doby. Způsob jejich poznání se pro novou dobu již nehodil. Neboť vývojové zákony mají za následek, že stará duševní

schopnost ztrácí svůj význam, když se objevují schopnosti nové. Lidský život se pak těmto novým schopnostem přizpůsobuje. Se starými schopnostmi pak neví, co počít. Existovali však také lidé, kteří zcela vědomě začali k dosaženým rozumovým a citovým silám vyvíjet jiné, vyšší síly, jež jim opět umožňovaly pronikat do duchovně- duševního světa. Museli o to začít usilovat jiným způsobem, než žáci starých zasvěcenců, kteří ještě nemuseli přihlížet k duševním schopnostem, jež se vyvinuly ve čtvrtém období. Ve čtvrtém období začal v prvních počátcích ten druh duchovního školení, jenž je v této knize popisován jako současný. Byl však tehdy právě teprve v počátcích; jeho vlastní rozvoj se uskutečnil teprve v pátém časovém úseku (od dvanáctého, třináctého, zejména patnáctého století). Lidé, kteří hledali touto cestou výstup do nadsmyslových světů, mohli prožívat vlastní imaginací, inspirací a intuicí něco z vyšších oblastí bytí. Oni lidé, kteří setrvali jen při vyvinutých rozumových a citových schopnostech, se mohli dozvídat o tom, co vědělo staré jasnozření, jen z tradice, která se ústně nebo písemně předávala z pokolení na pokolení.

I o tom, co je vlastně podstatou Kristovy události, mohli později narození, jestliže sami nevystupovali do nadsmyslových světů, něco vědět jen díky takové tradici. Existovali ovšem i takoví zasvěcenci, kteří měli ještě přirozenou schopnost vnímání pro nadsmyslový svět a pozvedali se v důsledku svého vývoje přece jen do vyššího světa, i když nepřihlíželi k novým rozumovým a citovým silám. Vytvářeli přechod od starého zasvěcení k novému. Takovéto osobnosti žily i v následujících obdobích. Podstatné na čtvrtém období bylo právě to, že díky uzavřenosti duše vůči bezprostřednímu styku s duševně-duchovním světem byl člověk posílen ve svých rozumových a citových silách. Duše, které se tehdy vtělovaly tak, že do značné míry vyvinuly síly rozumu a citu, přinášely pak výsledek tohoto vývoje do svých vtělení v pátém období. Onu jejich uzavřenost nahrazovaly mocné tradice prastarých moudrostí, zejména však o Kristově události, jež silou svého obsahu dávaly duším důvěřující vědění o vyšších světech.

Existovali však také stále lidé, kteří k rozumovým a citovým schopnostem vyvíjeli i vyšší síly poznání. Na nich bylo, aby prožívali bezprostředním nadsmyslovým věděním skutečnosti vyššího světa a zejména tajemství události Kristovy. Z jejich nitra plynulo do duší jiných lidí vždy tolik, kolik mohly tyto duše chápat a co bylo pro ně dobré.

Podle smyslu vývoje Země spadalo první rozšíření křesťanství právě do doby, v níž u velké části lidstva nebyly síly nadsmyslového poznání vyvinuty. Proto byla tehdy síla tradice tak mocná. Bylo třeba největší síly k tomu, aby k důvěře v nadsmyslový svět byli dovedeni lidé, kteří sami nemohli do tohoto světa nahlížet. S krátkou výjimkou (ve třináctém století) existovali vždy také lidé, kteří se mohli pozvedat do vyšších světů imaginací, inspirací a intuicí. Tito lidé jsou ve stoletích po Kristu následovníky starých zasvěcenců, vůdců a členů mysterijního vědění. Jejich úkolem bylo, aby svými vlastními schopnostmi znovu poznali to, co bylo možno chápat starým mysterijním poznáním; k tomu měli ještě připojit poznání o podstatě Kristovy události.

Tak vzniklo u těchto nových zasvěcenců poznání, jež zahrnovalo všechno to, co bylo předmětem starého zasvěcení; v centru tohoto poznání však zářilo vyšší vědění o tajemstvích Kristovy události. Takovéto poznání mohlo vplývat jen malou měrou do obecného života, zatímco lidské duše měly ve čtvrtém období upevňovat rozumové a citové schopnosti. Šlo proto v této době o velmi „skryté vědění“. Pak nastalo nové období, které je třeba označit jako páté. Jeho podstata spočívá v tom, že vývoj rozumových schopností pokračoval, dosáhl velkého rozkvětu a bude se rozvíjet přes naši přítomnost do budoucna. Připravovalo se to pomalu od dvanáctého, třináctého století, aby se to od šestnáctého století stále více zrychlovalo až do současné doby. Za těchto vlivů si vývoj pátého období stále více dával záležet na péči o síly rozumu, zatímco někdejší důvěřující vědění, poznání tradované, ztrácelo stále více moc nad lidskou duší. Zato se však i v této době vyvíjelo to, co může být nazváno stále silnějším prouděním poznatků novodobého nadsmyslového vědomí do lidských duší. „Skryté vědění“ proudí, i když zpočátku velmi nepozorovaně, do představ lidí tohoto období. Je jen samozřejmé, že až do současnosti se stavějí rozumové síly proti těmto poznatkům odmítavě. Co se však má stát, to se stane, přes všechno dočasné odmítání. „Skryté vědění“, jež uchopuje lidstvo z této strany a bude je stále více uchopovat, můžeme nazvat podle starého symbolu poznáním „Grálu“. Kdo porozumí tomuto symbolu, jak je dán vyprávěním a pověstí, v jeho hlubším význa-

mu, zjistí totiž, že významně znázorňuje podstatu toho, co jsme nazvali poznáním nového zasvěcení, s tajemstvím Kristovým v centru. Novodobí zasvěcení mohou být proto nazýváni i „zasvěcení Grálu“. K „vědě o Grálu“ vede cesta do nadmyslových světů, která byla popsána v této knize na svých prvních stupních. Toto poznání má tu zvláštnost, že jeho skutečnosti můžeme *zkoumat* jen tehdy, když si k tomu získáme prostředky, vyznačené v této knize. Jsou-li však jednou vyzkoumány, pak mohou být chápány duševními silami, které se vyvinuly právě v pátém období. Stále více se bude ukazovat, že se tyto síly budou stále vyšší měrou cítit těmito poznatky uspokojovány. Dnes žijeme v době, kdy tyto poznatky mají být do obecného vědomí přijímány hojněji, než tomu bylo předtím. A tato kniha by chtěla svá sdělení podávat právě z tohoto hlediska. Tou měrou, jak budou vývojem lidstva vstřebány poznatky Grálu, může se impuls, daný Kristovou událostí, stávat stále významnějším. K vnější stránce křesťanského vývoje se bude stále více připojovat stránka *vnitřní*. To, co může být poznáváno imaginací, inspirací a intuicí o vyšších světech ve spojení s tajemstvím Kristovým, bude stále více prostupovat myšlenkový, citový a volní život lidí. „Skryté vědění o Grálu“ se stane zjevným; bude stále více prostupovat jako vnitřní síla životní projevy lidí.

Poznatky o nadmyslových světech budou během pátého období proudit do lidského vědomí. Až začne šesté období, může lidstvo dosáhnout na vyšším stupni opět toho, co vlastnilo v dřívějším časovém úseku ještě jako nejasné nadmyslové zření. Nové vlastnictví bude mít však zcela jinou formu než staré. To, co duše ve starých dobách věděla o vyšších světech, nebylo v ní ještě prodchnuto vlastními rozumovými a citovými silami. Věděla to vnuknutím. V budoucnosti bude mít nejen vnuknutí, nýbrž bude je i *chápat* a *pociťovat* jako to, co je téže podstaty jako její vlastní bytost. Bude-li poznávat něco o té či oné bytosti nebo věci, pak bude rozum shledávat toto poznání i sám ze sebe jako oprávněné; bude-li se uplatňovat jiné poznání: o určitém mravním příkazu, o lidském chování, duše si řekne: Můj cit je ospravedlněn sám před sebou jen tehdy, když sama také vykonám to, co je ve smyslu tohoto poznání. Tento duševní postoj se má vytvořit u dosti velkého počtu lidí v šestém období.

V pátém období se určitým způsobem opakuje to, co přineslo období třetí, egyptsko-chaldejské, vývoji lidstva. Tehdy vnímala ještě duše jisté skutečnosti nadmyslového světa. Jejich vnímání bylo právě tehdy na ústupu. Neboť ke svému vývoji se připravovaly síly rozumu, jež měly člověka z vyššího světa zprvu vyloučit. Nadmyslové skutečnosti, vnímané ve třetím období splývavě-šerýnt vědomím, budou v pátém období opět zjevné, nyní však proniknuty lidskými silami rozumu a osobního citu. Budou proniknuty také tím, čeho se duši může dostat poznáním tajemství Kristova. Proto nabývají zcela jiné formy, než měly předtím. Zatímco v dávných dobách byly dojmy z nadmyslových světů pociťovány jako síly, jež podněcovaly člověka z vnějšího duchovního světa, v němž sám nebyl, budou tyto dojmy následkem vývoje v novější době pociťovány jako dojmy světa, do něhož člověk vrůstá, v němž je stále více a více přítomen. Nikdo ať se nedomnívá, že k opakování egyptsko-chaldejské kultury může docházet tak, že by duší bylo prostě přejímáno to, co tehdy existovalo a je z oné doby tradováno. Správně pochopený impuls Kristův působí k tomu, že lidská duše, která jej přijala, se cítí, poznává a chová jako článek duchovního světa, jenž byl pro ni předtím něčím vnějším.

Zatímco v pátém období takto znovu ožívá období třetí, aby se v lidských duších proniklo tím, co přineslo čtvrté období jako něco zcela nového, bude tomu tak podobně u šestého období ve vztahu k druhému a u sedmého období ve vztahu k prvnímu. Všechna podivuhodná moudrost starých Indů, kterou mohli zvěstovat tehdejší velcí učitelé, objeví se znovu jako životní pravda lidských duší v sedmém období.

V jevech Země mimo člověka dochází ke změnám způsobem, jenž má určitý vztah k vlastnímu vývoji lidstva. Po uplynutí sedmého období bude Země postižena zvratem, který lze srovnat se zvratem, k němuž došlo mezi atlantskou a poatlantskou dobou. Následující proměněné stavy Země se budou dále vyvíjet opět v sedmi časových úsecích. Lidské duše, jež se pak budou vtělovat, budou prožívat na vyšším stupni ono společenství

s duchovním světem, jež Atlantané prožívali na stupni nižším. Ale jen takoví lidé budou schopni zvládat nově utvořené poměry Země, v nichž se vtělily duše, jak se vyvinuly přijetím vlivů řecko-latinského a následujícího pátého, šestého a sedmého období poatlantského vývoje. Nitro těchto duší bude odpovídat tomu, co se až do té doby stalo se Zemí. Ostatní duše budou pak *muset* zaostat, když bylo předtím na nich samých, vytvořit si podmínky, aby mohly udržet krok s ostatními. Po onom příštím velkém zvratu budou pro příslušné poměry zralé jen ty duše, které si vytvořily právě při přechodu z pátého do šestého poatlantského období možnost proniknout nadsmyslové poznatky silami rozumu a citu. Páté a šesté období jsou do jisté míry rozhodující. V sedmém období se budou duše, jež dosáhly cíle v období šestém, vyvíjet sice příslušně dále; ostatní však budou mít za změněných poměrů okolí jen málo příležitosti k dohánění zameškaného. Teprve v pozdější budoucnosti se naskytnou opět podmínky, které to dovolí.

Tak postupuje vývoj od období k období. *Nadsmyslové* poznání nepozoruje pouze ty změny v budoucnosti, na nichž se podílí Země sama, nýbrž i změny, jež se odehrávají ve spolupůsobení s nebeskými tělesy v jejím okolí. Přijde doba, v níž vývoj Země a lidstva pokročí tak daleko, že síly a bytosti, které se musely odpoutat od Země během lemurské doby, aby umožnily další pokrok pozemských bytostí, se budou moci se Zemí opět spojit. Měsíc se pak opět sjednotí se Zemí. Stane se tak proto, že dostatečně velký počet duší bude mít tolik vnitřní síly, že učiní síly Měsíce plodnými pro další vývoj. Bude to v době, v níž vedle vyššího vývoje, jehož dosáhne příslušný počet lidských duší, bude probíhat jiný vývoj, zaměřený ke zlému. Opožděné duše nahromadí ve své karmě tolik omylu, oškřivosti a zla, že budou prozatím tvořit zvláštní sjednocení zlých a pomýlených, jež bude směřovat ostře proti dobrému společenství lidí.

Dobré lidstvo si svým vývojem získá schopnost užívat měsíčních sil a tím také přetvoří zlou část tak, aby se mohla účastnit dalšího vývoje jako zvláštní pozemská říše. Díky této práci dobrého lidstva bude pak Země, spojená s Měsícem, schopna se po určité době vývoje opět sjednotit se Sluncem (i s jinými planetami). A po jakémsi mezistavu, jenž se jeví jako pobyt ve vyšším světě, se Země promění do stavu Jupitera. V tomto stavu nebude existovat to, co nyní nazýváme minerální říší; síly této minerální říše se promění v síly rostlinné. Rostlinná říše, která však bude mít proti dnešní zcela novou formu, se během jupiterského stavu objeví jako nej- nižší ze všech říší. Jako vyšší forma existence se k ní připojí rovněž proměněná říše zvířecí; pak přijde říše lidská, jež se jeví jako potomstvo na Zemi vzniklého zlého společenství. A potom potomci dobrého společenství pozemských lidí, jako lidská říše na vyšším stupni. Velká část práce této lidské říše bude spočívat v tom, že bude zušlechťovat duše padlé do zlého společenství tak, aby mohly ještě nalézt přístup do vlastní lidské říše. Ve stavu Venuše zmizí i rostlinná říše; nejnižší říší bude poznovu proměněná říše zvířecí. Nad ní se budou směrem vzhůru vyskytovat tři lidské říše na různých stupních dokonalosti. Během tohoto venušinského stavu zůstane Země spojena se Sluncem. Vývoj během jupiter- terské doby bude probíhat naopak tak, že v určitém okamžiku se Slunce ještě jednou oddělí od Jupitera, a ten bude přijímat jeho účinek zvenčí. Potom dojde opět ke spojení Slunce a Jupitera a proměna vyústí postupně do stavu Venuše. Během tohoto stavu se z Venuše vydělí zvláštní světové těleso, obsahující všechny bytosti, které se bránily proti vývoji, jakýsi „nenapravitelný Měsíc“, jenž jde vstříc vývoji takového druhu, že pro něj není výraz, protože je příliš nepodobný tomu, co člověk může prožívat na Zemi. Vyvinuté lidstvo však kráčí ve zcela produchovnělém bytí dále k vývoji Vulkánu, jehož líčení překračuje rámeček této knihy.

Je patrné, že z „poznání Grálu“ vyplývá nejvyšší ideál lidského vývoje, pro člověka myslitelný: produchovnění, jehož člověk dosahuje svou vlastní prací. Neboť toto produchovnění se jeví posléze jako výsledek souladu, jež člověk vytvořil v pátém a šestém období současného vývoje mezi dosaženými silami rozumu a citu a poznatky nadsmyslových světů. To, co si vypracovává v nitru své duše, má se nakonec stát samo vnějším světem. Duch člověka se pozvedá k mocným dojmům svého okolí a zprvu tuší, později poznává za těmito dojmy duchovní bytosti; lidské srdce pociťuje nekonečnou vznešenost tohoto duchovního bytí. Člověk však může

také poznávat, že intelektuální, citové a charakterové zážitky jeho nitra jsou zárodky vyvíjejícího se budoucího duchovního světa.

Kdo se domnívá, že lidská svoboda není slučitelná s předvídaním a předurčením budoucího utváření věcí, měl by uvážit, že svobodné jednání člověka bude v budoucnu záviset stejně málo na tom, jak budou vypadat předurčené skutečnosti, jako tato svoboda nezávisí na tom, že se rozhodne bydlet po roce v domě, jehož plán nyní určuje. Může být svoboděn v té míře, jak toho bude schopen podle své vnitřní bytosti, právě v domě, který si sám vystavěl; a na Jupiteru a na Venuši bude svoboděn tak, jak to odpovídá jeho nitru, právě v *rámci* poměrů, jež tam vzniknou. Svoboda nebude záviset na tom, co je předurčeno předchozími poměry, nýbrž na tom, co duše ze sebe udělala.

Ve stavu Země je obsaženo to, co se vyvinulo v předchozích stavech Saturnu, Slunce a Měsíce. Pozemský člověk nachází „moudrost“ v procesech, jež se kolem něho odehrávají. Tato moudrost je tam jako důsledek toho, co se odehrálo předtím. Země je potomkem „starého Měsíce“, jenž se vyvinul s tím, co k němu patřilo, v „kosmos moudrosti“. Země je počátkem vývoje, jenž vtiskne do této moudrosti novou sílu. Přivede člověka k tomu, aby se cítil jako samostatný článek duchovního světa. Pochází to z toho, že se v něm vytvořilo během zemské doby dík Duchům formy jeho „já“ tak, jako na Saturnu vzniklo vlivem Duchů vůle jeho fyzické tělo, na Slunci prostřednictvím Duchů moudrosti jeho životní tělo a na Měsíci dík Duchům pohybu jeho tělo astrální. Spolupůsobením Duchů vůle, moudrosti a pohybu vzniká to, co se projevuje jako moudrost. Práci těchto tří tříd Duchů mohou být pozemské bytosti a pozemské procesy v moudrém souladu s ostatními bytostmi svého světa. Skrze Duchy formy dostává člověk své samostatné já. Toto já bude v budoucnosti v souladu s bytostmi Země, Jupitera, Venuše a Vulkánu působením síly, která se ve stavu Země vtiskne do moudrosti. Je to síla *lásky*. Tato síla lásky musí mít svůj počátek v zemském člověku. „Kosmos moudrosti“ se vyvine v „kosmos lásky“. Ze všeho, co může v sobě rozvinout já, má vzniknout *láska*. Jako „obsáhlý pravzor lásky“ se zjevuje vznešená sluneční bytost, kterou jsme charakterizovali při líčení vývoje Kristova. Do nejskrytějšího nitra v jádru lidské bytosti byl tím vložen zárodek lásky. Odtud má proudit do celého vývoje. Jako se předtím vytvořená moudrost zjevuje v silách smyslového vnějšího světa Země, v současných „přírodních silách“, tak se bude láska v budoucnu zjevovat ve všech jevech jako nová přírodní síla. To je tajemství všeho vývoje do budoucna: že poznání, a také všechno, co člověk koná z pravého pochopení vývoje, je *setbou*, která musí dozrát v *lásku*. A kolik síly lásky vznikne, tolik tvůrčí práce bude vykonáno pro budoucnost. V tom, co vznikne z lásky, budou spočívat mocné síly, jež povedou k popsanému konečnému výsledku produchovnění. A kolik duchovního poznání vplyne do vývoje lidstva a Země, tolik životaschopných zárodků bude existovat pro budoucnost. Duchovní poznání se promění *tím, čím je*, v *lásku*. Celý proces, od řecko- latinské doby přes dobu současnou, ukazuje, jak se tato proměna má odehrávat a k čemu byl učiněn *počátek* vývoje do budoucna. To, co se připravovalo Saturnem, Sluncem a Měsícem jako moudrost, působí ve fyzickém, éterném a astrálním těle člověka; a jeví se to jako „moudrost světa“; v já se však tato moudrost zniterněje. „Moudrost vnějšího světa“ se stává, počínaje stavem Země, vnitřní moudrostí v člověku. A je-li v něm zniterněna, stává se zárodkem *lásky*. Moudrost je předpokladem lásky; láskaje důsledkem moudrosti, znovuzrozené v já.

Kdo by se předchozími výklady dal svěst k názoru, že popsaný vývoj má fatalistické rysy, ten by je špatně pochopil. Kdo by snad věřil, že při tomto vývoji je určitý počet lidí odsouzen k tomu, aby patřili k říši „zlého lidstva“, ten nevidí, jak se utváří při tomto vývoji vzájemný poměr mezi smyslovostí a duševně-duchovním bytím. Obojí tvoří v jistých mezích oddělené vývojové proudy. Formy „zlého lidství“ vznikají působností sil vlastních smyslovému proudu. Pro lidskou duši bude nutné se vtělit v této formě pouze tehdy, jestliže si pro ni vytvořila podmínky. Mohlo by se i stát, že formy vzniklé ze smyslových sil by nenašly žádné lidské duše pocházející z dřívější doby, protože by tyto duše byly příliš dobré pro taková těla. Pak by musely být tyto formy oduševněny z vesmíru jinak než dřívějšími lidskými dušemi. Lidskými dušemi jsou uvedené formy odu-

ševňovány jen tehdy, když se tyto duše k takovému vtělení připravily. Nadsmyslové poznání musí v této oblasti říkat jenom to, co vidí. To jest, že v naznačené budoucnosti budou existovat dvě lidské říše, dobrá a zlá; toto poznání však nemůže ze stavu současných lidských duší *usuzovat* rozumově na jejich budoucí stav, uskutečňující se jakoby s přírodní nutností. Vývoj lidských forem a vývoj osudů duší musí nadsmyslové poznání hledat na dvou zcela oddělených cestách; a směřovat obojí ve světovém názoru by bylo zbytkem materialistického smýšlení, jež by mohlo povážlivě zasahovat do vědy o nadmyslnu.

GA 13